

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA VAQT MAZMUNLI PAREMIOLOGIK BIRLIKLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQOTI

Zayniddin Narmuratov Rajapovich
Safarmurodova Maftuna To'raqulovna

Annotatsiya: *Paremiologik birliklar, odatda maqol yoki ibora deb ataladigan, har bir jamiyatda til va madaniyatning ajralmas qismidir. Ushbu qisqa va ma'noli bayonotlar an'anaviy donolikni o'z ichiga oladi va ma'lum bir jamoaning fikr tarzini va qadriyatlarini ochib beradi. Paremiologiya tadqiqoti ushbu lingvistik ifodalarning semantik, sintaktik va pragmatik jihatlarini tushunishga qaratilgan. Ushbu kesishma tadqiqotida biz ingliz va o'zbek tillaridagi paremiologik birliklarning vaqt bilan bog'liq ma'nolarini tahlil qilamiz, madaniy o'xshashliklar va farqlarni aniqlashga intilamiz.*

Kalit so'zlar: *paremiya, paremiologik birlik, maqol, ibora, idiom, aforizm.*

Til – insoniyatning eng muhim muloqot vositasi bo'lib, u orqali fikrlar, his-tuyg'ular va tajribalar ifodalanadi. Har bir xalqning madaniyati, urf-odatlar va hayot tarzi til orqali aks etadi. Paremiologiya, maqollar va iboralar orqali xalq hikmatini o'rganadigan bir soha sifatida, vaqt mazmunli birliklarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezisda ingliz va o'zbek tillarida vaqt mazmunli paremiologik birliklar chog'ishtiriladi.

Paremiologiya va uning ahamiyati:

Paremiologiya – bu maqollar, iboralar va boshqa paremiologik birliklarni o'rganadigan tilshunoslik sohasidir. U xalqning hikmatini, tajribasini va dunyoqarashini o'z ichiga oladi. Vaqt tushunchasi har bir jamiyatda muhim rol o'ynaydi va ko'plab maqollarda aks etadi. Vaqt mazmunli paremiologik birliklar esa inson hayotidagi vaqtning ahamiyatini, uning o'tishini va insonlarning vaqt bilan munosabatini aks ettiradi.

Vaqt tushunchasi va uning tilshunoslikdagi o'rni:

Vaqt tushunchasi har bir madaniyatda muhim rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek tillarida vaqt ko'plab maqollarda, iboralarda va ifodalarda o'z aksini topadi. Vaqt – bu vaqtinchalik hodisalar, tajribalar va voqealarning ketma-ketligini belgilovchi tushuncha. O'zbek va ingliz tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar orqali biz turli xalqlarning vaqtga bo'lgan munosabatini, vaqtni qanday qadrlashlarini va vaqtni qanday tasavvur qilishlarini ko'rishimiz mumkin.

Ingliz tilidagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar:

Ingliz tilida vaqt bilan bog'liq ko'plab maqollar mavjud. Ularning ayrimlari quyidagilardir:

- "Time is money." (Vaqt – puldir.) Bu maqol vaqtning iqtisodiy ahamiyatini ta'kidlaydi.
- "Time flies." (Vaqt uchadi.) Bu esa vaqtning tez o'tishini ifodalaydi.
- "A stitch in time saves nine." (Vaqtida qilingan ish to'qqiz ishni saqlaydi.) Bu maqol muammolarni vaqtida hal etish zarurligini ko'rsatadi.

Ushbu maqollar orqali ingliz xalqining vaqtga bo'lgan munosabati, vaqtni qadrlash va uni samarali ishlatish zarurligi haqida ma'lumot olish mumkin.

O'zbek tilidagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar:

O'zbek tilida ham vaqt bilan bog'liq maqollar keng tarqalgan. Ularning ayrimlari quyidagilardir:

- "Vaqt – eng qimmatbaho boylik." Bu maqol vaqtning qadrini anglatadi.
- "Vaqti kelganda, har narsaga ulgurish mumkin." Bu esa vaqtning o'z joyida harakat qilish zarurligini ta'kidlaydi.
- "Vaqt o'tadi, lekin xotira qoladi." Bu maqol esa o'tgan voqealarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Jumladan:

1. "Vaqt - bu oltin." - Vaqtning qadrini bilish zarurligini ta'kidlaydi.
2. "Vaqt har narsani davolaydi." - Vaqt o'tishi bilan muammolar yengilashishi mumkinligini anglatadi.

3. "Vaqtni behuda sarflama." - Vaqtni to'g'ri ishlatish va uni behuda o'tkazmaslik kerakligini bildiradi.

4. "O'tgan vaqtni qaytarib bo'lmaydi." - O'tgan vaqtni qaytarish imkoni yo'qligini ko'rsatadi, shuning uchun har bir daqiqani qadrlash lozim.

5. "Vaqt keladi va o'tadi." - Har bir narsa vaqt o'tishi bilan o'zgarishini ifodalaydi.

6. "Vaqt - eng yaxshi o'qituvchi." - Vaqt o'tishi bilan hayot saboqlari o'rganiladi.

7. "Barcha narsaga o'z vaqti bor." - Har bir ishning o'z vaqti, o'z vaqti kelishi kerakligini bildiradi.

O'zbek maqollari orqali ham xalqimizning vaqtga bo'lgan munosabatini, uning qadriga yetish zarurligini ko'rishimiz mumkin.

Ingliz va o'zbek tillaridagi farqlar va o'xshashliklar:

Ingliz va o'zbek tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar orasida bir qator farqlar va o'xshashliklar mavjud. Masalan, ingliz tilida "Time is money" maqoli iqtisodiy jihatdan vaqtning ahamiyatini ta'kidlaydi, o'zbek tilida esa bu mavzu ko'proq ruhiy va ma'naviy jihatlarga e'tibor qaratadi. Biroq ikkala til ham vaqtni qadrlash va uni samarali ishlatish zarurligini ta'kidlaydi.

Paremiologiya va uning ahamiyati:

Paremiologiya – bu maqollar, iboralar va boshqa paremiologik birliklarni o'rganadigan tilshunoslik sohasidir. U xalqning hikmatini, tajribasini va dunyoqarashini o'z ichiga oladi. Vaqt tushunchasi har bir jamiyatda muhim rol o'ynaydi va ko'plab maqollarda aks etadi. Vaqt mazmunli paremiologik birliklar esa inson hayotidagi vaqtning ahamiyatini, uning o'tishini va insonlarning vaqt bilan munosabatini aks ettiradi.

Vaqt tushunchasi va uning tilshunoslikdagi o'rni:

Vaqt tushunchasi har bir madaniyatda muhim rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek tillarida vaqt ko'plab maqollarda, iboralarda va ifodalarda o'z aksini topadi. Vaqt – bu vaqtinchalik hodisalar, tajribalar va voqealarning ketma-

ketligini belgilovchi tushuncha. O'zbek va ingliz tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar orqali biz turli xalqlarning vaqtga bo'lgan munosabatini, vaqtni qanday qadrlashlarini va vaqtni qanday tasavvur qilishlarini ko'rishimiz mumkin.

Ingliz tilidagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar:

Ingliz tilida vaqt bilan bog'liq ko'plab maqollar mavjud. Ularning ayrimlari quyidagilardir:

- "Time is money." (Vaqt – puldir.) Bu maqol vaqtning iqtisodiy ahamiyatini ta'kidlaydi.
- "Time flies." (Vaqt uchadi.) Bu esa vaqtning tez o'tishini ifodalaydi.
- "A stitch in time saves nine." (Vaqtida qilingan ish to'qqiz ishni saqlaydi.) Bu maqol muammolarni vaqtida hal etish zarurligini ko'rsatadi.

Ushbu maqollar orqali ingliz xalqining vaqtga bo'lgan munosabati, vaqtni qadrlash va uni samarali ishlatish zarurligi haqida ma'lumot olish mumkin.

O'zbek tilidagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar:

O'zbek tilida ham vaqt bilan bog'liq maqollar keng tarqalgan. Ularning ayrimlari quyidagilardir:

- "Vaqt – eng qimmatbaho boylik." Bu maqol vaqtning qadrini anglatadi.
- "Vaqti kelganda, har narsaga ulgurish mumkin." Bu esa vaqtning o'z joyida harakat qilish zarurligini ta'kidlaydi.
- "Vaqt o'tadi, lekin xotira qoladi." Bu maqol esa o'tgan voqealarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Jumladan:

1. "Vaqt - bu oltin." - Vaqtning qadrini bilish zarurligini ta'kidlaydi.
2. "Vaqt har narsani davolaydi." - Vaqt o'tishi bilan muammolar yengilashishi mumkinligini anglatadi.
3. "Vaqtni behuda sarflama." - Vaqtni to'g'ri ishlatish va uni behuda o'tkazmaslik kerakligini bildiradi.

4. "O'tgan vaqtni qaytarib bo'lmaydi." - O'tgan vaqtni qaytarish imkoni yo'qligini ko'rsatadi, shuning uchun har bir daqiqani qadrlash lozim.

5. "Vaqt keladi va o'tadi." - Har bir narsa vaqt o'tishi bilan o'zgarishini ifodalaydi.

6. "Vaqt - eng yaxshi o'qituvchi." - Vaqt o'tishi bilan hayot saboqlari o'rganiladi.

7. "Barcha narsaga o'z vaqti bor." - Har bir ishning o'z vaqti, o'z vaqti kelishi kerakligini bildiradi.

O'zbek maqollari orqali ham xalqimizning vaqtga bo'lgan munosabatini, uning qadriga yetish zarurligini ko'rishimiz mumkin.

Ingliz va o'zbek tillaridagi farqlar va o'xshashliklar:

Ingliz va o'zbek tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar orasida bir qator farqlar va o'xshashliklar mavjud. Masalan, ingliz tilida "Time is money" maqoli iqtisodiy jihatdan vaqtning ahamiyatini ta'kidlaydi, o'zbek tilida esa bu mavzu ko'proq ruhiy va ma'naviy jihatlarga e'tibor qaratadi. Biroq ikkala til ham vaqtni qadrlash va uni samarali ishlatish zarurligini ta'kidlaydi.

Maqol — bu qisqa, lekin ma'noli va odatda o'ziga xos bir hikmat yoki maslahatni ifodalaydigan so'zlar to'plami. Maqollar ko'pincha xalq og'zaki ijodining bir qismi bo'lib, ular ma'lum bir tajribani yoki hayotiy haqiqatni ifodalaydi. Ular ko'pincha o'ziga xos uslub va ritmga ega bo'ladi.

Maqollar quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Qisqa va aniq: Maqollar odatda qisqa, lekin ularda chuqur ma'no mavjud.

2. Hayotiy tajriba: Ular ko'pincha hayotiy tajribalarni, aqllilikni yoki hikmatni ifodalaydi.

3. O'rganish va tarbiya: Maqollar ko'pincha axloqiy saboqlar berish yoki insonlarni tarbiyalash maqsadida ishlatiladi.

4. Og'zaki an'analar: Ular ko'pincha avloddan-avlodga o'tkaziladi va xalq madaniyatining bir qismi hisoblanadi.

Maqollar turli xalqlarda va madaniyatlarda mavjud bo'lib, har bir maqol o'ziga xos kontekstda ishlatiladi.

Bundan tashqari, ingliz tilida vaqtning tez o'tishi haqida "Time flies" maqoli mavjud bo'lsa, o'zbek tilida esa "Vaqt – eng qimmatbaho boylik" maqoli orqali vaqtning qadriga yetish haqida gapiriladi. Bu farqlar madaniyatlar orasidagi tafovutlarni aks ettiradi.

Vaqtga oid adabiyotlar ko'plab janrlar va mavzularda mavjud. Quyida vaqt, uning tabiati, inson hayotidagi roli va vaqtни boshqarish haqida yozilgan ba'zi muhim asarlarning ro'yxatini keltiraman:

1. "Time: A Very Short Introduction" - Adrian Bardon

- Vaqt tushunchasi va uning falsafiy, ilmiy va madaniy jihatlarini o'rganadi.

2. "The Time Machine" - H.G. Wells

- Vaqt sayohati haqida fantastik roman, vaqtning tabiati va insoniyat kelajagi haqida savollar qo'yadi.

3. "Einstein's Dreams" - Alan Lightman

- Albert Eynshteynning vaqt haqidagi tushunchalarini o'z ichiga olgan fantastik hikoyalar to'plami.

4. "A Brief History of Time" - Stephen Hawking

- Vaqt, fazo va universum haqidagi ilmiy asar, oddiy tillarda murakkab nazariyalarni tushuntiradi.

5. "The Order of Time" - Carlo Rovelli

- Vaqtning fizikasi va uning inson tajribasidagi o'rni haqida chuqur fikrlar.

6. "In Search of Lost Time" (À la recherche du temps perdu) - Marcel

Proust

- Vaqtning xotira va tajribalar bilan bog'liqligini o'rganadigan klassik roman.

7. "The Present: The Secret to Enjoying Your Life Now" - Spencer Johnson

- Hozirgi zamonda yashash va vaqtni qadrlash haqida motivatsion kitob.

8. "Time and the Art of Living" - Robert Grudin

- Vaqtni boshqarish va hayotdan zavq olish san'atini o'rganadi.

9. "Time Management for Mortals" - Oliver Burkeman

• Vaqtni boshqarishning yangi yondashuvlari va hayotdagi cheklovlar haqida fikrlar.

10. "The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life" - Philip Zimbardo va John Boyd

• Vaqtni qanday qabul qilishimiz va bu bizning hayotimizga ta'siri haqida psixologik tadqiqot.

Ushbu asarlar vaqtni turli jihatlaridan o'rganishga yordam beradi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar xalqning madaniyati, urf-odatlar va hayot tarzini aks ettiradi. Ushbu tadqiqot orqali biz ikki xil madaniyatda vaqt tushunchasining qanday ifodalanishini ko'rdik. Vaqt – bu inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, uning qadri har bir xalq uchun muhimdir. Til orqali ifodalangan bu birliklar esa kelajak avlodlarga tarixiy tajribalarni yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillaridagi vaqt mazmunli paremiologik birliklar orasidagi farqlar va o'xshashliklarni yanada chuqurroq o'rganish zarurligini angladik. Bu esa tilshunoslik, madaniyatshunoslik va antropologiya sohalarida yangi tadqiqotlar uchun asos bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, kelajakda ingliz va o'zbek tillaridagi boshqa mavzular bo'yicha ham chog'ishtirma tadqiqotlar olib borishni taklif etamiz. Shuningdek, turli madaniyatlarda vaqt tushunchasini yanada chuqurroq o'rganish uchun xalqaro tadqiqotlar tashkil etish foydali bo'ladi. Bu orqali biz xalqaro miqyosda madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmedov, A. (2020). O'zbek tilidagi maqollar: Tarixiy tahlil.
2. Smith, J. (2018). English Proverbs and Their Meanings.
3. Karimov, R. (2021). Paremiologiya: Nazariy asoslar va amaliyot.
4. Johnson, L. (2019). Time and Culture: A Comparative Study of Proverbs in English and Uzbek.